

1882

KONYA TİCARET ODASI
KONYA CHAMBER OF COMMERCE

AHİLİK VE LONCA DÜZENLERİNDE DİN-EKONOMİ İLİŞKİSİ

Feyzullah ALTAY

Araştırma Raporu

Ekonomik Araştırmalar ve Proje Müdürlüğü

KONYA
Ocak, 2016
www.kto.org.tr

1882
KONYA TİCARET ODASI
KONYA CHAMBER OF COMMERCE

AHİLİK VE LONCA DÜZENLERİNDE DİN-EKONOMİ İLİŞKİSİ

İÇİNDEKİLER:

<u>Başlık</u>	<u>Sayfa</u>
1. Giriş	1
2. Lonca ve Ahilik/Fütüvvet Düzenleri Arasındaki Farklılıklar.....	2
3. Kapitalizm-Protestanizm İlişkisi.....	3
4. Günümüzde Arayışlar: “Rasyonel/Ekonomik İnsana Karşı, Bütüncül/İslam İnsanı”.....	4
5. Sonuç	6
6. Kaynakça	7

1. GİRİŞ

Kapitalist sistemin temel dayanağı olan, en çok çıkar/kazanç peşinde koşan birey, iktisadi yaşamın dayandığı insan tipi olarak tarihsel koşulları aşan bir biçimde bütün zamanlar için geçerli bir insan mıdır yada en çok sermaye birikimi peşinde bir yaşamı meşru ve ideal sayan insan mıdır?

Dinlerin toplumsal yaşantılarımızı neredeyse bütünüyle belirlediği ortaçağ öncesinde kazanç arzusu gündelik ihtiyaçların giderilmesiyle doğal bir biçimde sınırlandırılmıştı. İnsanlar temel ihtiyaçlarını giderdikten sonra daha fazlası için hareket etme, savaş verme ihtiyacını hissetmezlerdi. Orta çağda ise feodal sistemin ve dinsel kurumların gerekleri doğrultusunda 'işbirlikçi' ve teknik anlamda iş odaklı bir meslek örgütlenmesiyle sınırlı bir lonca düzeninin iktisadi yaşama dönük düzenlemeleri söz konusuydu. Zira, Protestanlığın ortaya çıkışı ve reformasyon öncesinde Hristiyanlık keşiş ve monkların yaşantısıyla temsil edilirdi ve ruhban yaşantısıyla sınırlı dini yaşantı asla ve asla iktisadi etkinliklerle iç içe geçemiyordu.

Ortaçağ sonrasında ise bu, günlük üretimin ötesine geçilip sermaye birikimini hedefleyen, en çok kazancın peşindeki insan, tarihsel kökleri kılı kırk yaran keşiş ve monkların yaşantılarında olmakla beraber, yaygın olarak modern kapitalist dönemde karşımıza çıkıyor. Çok çalışan ve her türlü tüketim ve hazzı etkinlikten kendisini uzak tutan protestan girişimcinin bu dindarlığı batılı sömürüye meşruiyet kazandıran temeli sağlamıştır. Protestan girişimci, kendisi de durup dinlenmeksizin çalışmaktadır ve bu dünyadaki işe adanmışlık genel olarak dini adanmışlığın bir güvencesi sayıldığından, yanlarındaki işçileri de çok çalıştırarak sömürmelerinin bir meşrulaştırıcısı haline gelmiştir. Kapitalist sistem gibi bireyci bir ideolojiye ve rekabete dayalı bir sistemin ilk olarak hristiyan batı dünyasında ortaya çıkmış olması ve batılı toplumların karakteristik özelliklerini bünyesinde barındırıyor olması tesadüf değildir.

Doğulu/İslami toplum yaşamında ise yukarıda betimlenen özelliklerle tezat yaratan bir durum söz konusudur, zira İslam'ın ortaya çıkışı kadar eskidir din-ekonomi arasındaki ilişkiler. Dini düzenlemelerle toplumsal ve iktisadi düzenlemeler asla birbirinden ayrı olmamıştır. Batının kısıtlı lonca düzenine karşı kapsayıcı ve bütüncül Ahilik/fütüvvet sisteminden kaynaklanan düzenlemeler sadece iktisadi yaşamı değil karşılıklı etkileşim içinde yaşamın bütünü etkilemiştir.

2. LONCA VE AHİLİK/FÜTÜVVET DÜZENLERİ ARASINDAKİ FARKLILIKLAR

Bu iki yapılanma aşağı yukarı eşzamanlı olarak ortaya çıkmakla beraber doğudaki fütüvvet oluşumunun tarihsel olarak önceliğini ve Avrupa loncalarındaki doğu etkisini birçok Avrupalı tarihçi dile getirmiştir. Bu iki düzeni ortaçağda iktisadi hayata dair düzenlemeleri içermesi bakımından adeta birbirine özdeş kurumlar gibi ele almaya alışığızdır. Ama bu iki düzene biraz yakından ve derinlemesine bakıldığında görülmektedir ki durum hiç de öyle değildir. Öncelikle lonca düzeni özellikleri itibarıyla sadece iş yaşamına dair düzenlemeleri içermesi dolayısıyla teknik ve genelde tüccar ve sanatkar üyelerin özlük haklarını korumak amacını güden bir dayanışma örgütlenmesi niteliğine sahip iken, ahilik/fütüvvet örgütlenmesi dini ve kültürel boyutları da içermek suretiyle bütün bir toplumsal yaşama dair düzenlemeleri bünyesinde barındırmak suretiyle bütüncül bir özelliğe sahiptir.

Nitekim, ahilikte ekonomik fonksiyonlar bir araç olarak görülmüş ve amaç haline getirilmelerine izin verilmemiştir. Dini ve dünyevi fonksiyonların ahilik içindeki yeri Hadis-i Şerifte de belirtildiği gibi “Hiç ölmeyecekmiş gibi bu dünya için, yarın ölecekmiş gibi öbür dünya için çalış” şeklinde özetlenebilir. Ayrıca, kolay kazanç makbul değildir: Kazanç, meşakkatli olacak, güç olacak, alın teri ve emek karşılığında elde edilecektir. Samimiyet, cömertlik, Allah’tan başkasına kul olmama, sürekli gelişme ve yenilenme, alçak gönüllülük, misafirperverlik, merhamet, dürüstlük gibi özellikler fütüvvet ve ahiliğin en temel ve genel ilkeleridir.

Ahilik örgütlenmesinin en temel işlevi uzlaştırıcılık ve arabuluculuk idi. Bu nokta, ahiliğin çevrede yaşanan sorunları merkeze göndermeksizin kendi iç mekanizmalarıyla çözme ve kendi kendine yetme eğilimine sahip olduğunu açıklar niteliktedir. Bu nedenle ahilik kurumu oldukça gelişmiş bir arabuluculuk sistemine sahiptir.

Ahi birlikleri Osmanlı devletinin kuruluşunda da önemli rol oynamıştır. Osmanlı devletinin uzun ömürlü olmasının bir nedeninin de bu olduğu düşünülmektedir. Sosyal değişimleri ve çatışmaları önleyici, uzlaştırıcı yönü ile imparatorluğun orta dönemlerinde ahilik kurumu sistemin bütün yükünü taşımıştır.

İş hayatı ile ilgili fonksiyonlar söz konusu olduğu zaman da lonca ve ahilik düzenleri birbiriyle özdeş kurumlar değildir. Ahilik kurumu İslami içeriklik ve bütüncüllük özelliklerini gösterirken

batının lonca düzeni feodal sisteminin dışlayıcılık ve parçalayıcı özellikleri gereği katmanlı ve parçalı bir özelliğe sahiptir. Osmanlı sosyoekonomik düzeni İslami prensiplere dayalı, dışlayıcı olmayan bir işleyişe sahiptir. Batı ise çeşitli güçler arasında verilen bir savaşın arenası durumundadır. Ayrıca, lonca düzeninde ustaların üye yapıldığı sistemden kalfalar dışlanmıştır. Bu durum ahilik/fütüvvet sistemi için geçerli değildir. Sistemden dışlamak şöyle dursun fütüvvet ahlakının temeli ‘başkalarını, dahası zayıfı kendi nefsinden yüksek tutmaktır.’ Bu çerçevede alt sınıfların yararlarının korunması gözetilmesi birincil görevlerdendir.

Mevcut kaynaklar tarihsel olarak fütüvvet ve ahilik sistemlerinin ortaya çıkışının lonca düzeninden önce olduğunu ileri sürmektedir ki dayanışma gibi batılı toplum yapısıyla zıt kimi özellikler barındırdığı düşünüldüğünde mantıken de doğru olan budur.

Zamanının esnaf örgütü olarak ahilik düzeni, vakıflarla eşgüdüm halinde iş hayatı ile ilgili fonksiyonların yanında çok geniş bir çerçeveyi kapsayan sorumluluklar da üstleniyordu. Bunlar, ahlaki, eğitsel ve dayanışmayı ilgilendiren konular idi. İş yaşamına yönelik eğitimler yamak, çırak, kalfa ve en son aşamada ustalıkta geçişi kapsamaktadır. Ancak bu eğitimler sadece mesleki eğitimden ibaret kalmayıp, genel olarak insani terbiyeyi de kapsamaktadır. Zaviyelerde genel ve dini eğitim sürdürülürken, çalışma-iş yaşamında da mesleki eğitimler (çalışma ahlakı da dahil olmak üzere) verilmektedir. ‘Yaran odaları’ denilen odalar ise dinlendirici, eğlendirici, eğitici fonksiyonları yanında bölgesel sorunların çözümlendiği, ortak çözümlerin bulunduğu bir mekan görevi görüyordu.

Ayrıca, sahip olduğu yardım sandığı (‘esnaf kesesi’ denilen) üzerinden bir sosyal güvenlik ve arbuluculuk işlevi de görüyordu. Sandık evlenme, ölüm, hastalık, sermaye sağlamak gibi ihtiyaç zamanlarında, düşkün ve sakatlara da devamlı yardımda bulunur, esnafa borç verirdi.

3. Kapitalizm-Protestanizm İlişkisi

Batıda kapitalizmin yerleşmesi ile birlikte bütün dünyada ‘modern ekonominin gerekleri’ başlığı altında bir nevi zorlukla yaygınlık kazanan kapitalist rejimler nedeniyle sistemler bizde olduğu gibi eski özelliklerini yitirirken hiç kuşkusuz eski güçlerini de yitirmiştir. Bilindiği gibi Osmanlı İmparatorluğu tam da sözünü ettiğimiz esnaf sisteminin çöküşüne paralel olarak çöktü. 19. yüzyıla birlikte ahilik teşkilatı fonksiyonlarını yitirirken Cumhuriyet’in kuruluşundan hemen bir yıl

sonra da (1924) Esnaf teşkilatı resmen kaldırılmıştır. Bundan önceki süreçte ise batı dünyasıyla artan ekonomik ilişkilerin bir sonucu olarak ahilik düzeninin erken dönemde lonca düzeni benzeri bir düzene evrilmesi söz konusu olmuştur. Bunun anlamı ahilik düzeninin manevi ve dini içeriğini kaybederek salt bir çıkar birliği haline dönüşmeye başlamış olmasıdır. Böylece, birer okul işlevi gören ahilik birliklerinin yerini lonca örgütlenmelerinin mantığına dayalı yeni örgütlenmelerin alması 15. yıdan itibaren başlayan bir yozlaşmanın habercisi olmuştur. 18. yy başlarında ise kelime anlamı 'imtiyaz, tekel' olan kavramların ortaya çıkışı bunun başlangıcı olmuştur.

Peki adapte olmaya çalıştığımız kapitalist düzenin özellikleri nelerdi ve biz sosyo kültürel tarihsel arka planımız itibarıyla bu yeni düzene adapte olmaya ne derece hazırıldık?

Aşırı bir üretkenliğe karşın kendini her tür tüketim etkinliğinden ve haz veren etkinlikten uzak tutma, zamanını kılı kırk yaran bir biçimde üretken etkinlikle geçirme protestan insanın temel özellikleridir. Zira, bu dünyada sağlanan maddi/dünyevi başarıların dini kurtuluşun anahtarını insana vereceğine inanılırdı. Dinsel alan ile toplumsal ve iktisadi alanların birbirinden tamamen bağımsız olduğu, Sezar'ın hakkının Sezar'a İsa'nın hakkının İsa'ya prensibinin geçerli olduğu Hıristiyanlık dininin toplumsal/iktisadi alanla yoğun etkileşime girişi ve iktisadi kazancın din içerisindeki meşruluğunu sağlayabilmesi protestanlıkla mümkün olabilmektedir. Sonuç olarak, gerek çıkarı peşinde koşan rasyonel birey gerekse batılı sömürünün temelleri bu protestan temel üzerinde yükselmektedir.

Bizde iktisadi fonksiyonlar İslam dini kadar eski olduğundan iktisadi etkinlikler dini yaşamın dışında kalmamıştır. Bununla ilintili olarak da İslam dini hıristiyanlık gibi bireysel bir kurtuluş dini olmayıp toplum yaşamının her alanını da kapsayan bir denge dini olmuştur. Bunun içindir ki ortak bir dini, ahlaki temele, onur koduna sahip olabilmektedir ve bu sayede de dışlayıcı ve sınıflı toplumsal ayrışmalar için uygun ortamlar yaratmamıştır. Oysa batılı feodalizmin de gösterdiği gibi her türden dayanışmayı önemli ölçüde dışlayan bireycilik, sınıflı toplumsal düzen batılı toplum modellerin isteseler de kurtulamadıkları özellikler olagelmıştır.

4. Günümüzde Arayışlar: "Rasyonel/Ekonomik İnsana Karşı, Bütüncül/İslam İnsanı"

Protestan insanın ve kapitalist sistemin en temel özelliği; aşırı bir üretkenliğe karşın tüketmeme ve kendini herhangi bir haz veren boş zaman aktivitesinden uzak tutmasıdır.

Kapitalist sistem, rasyonel insanı etik olarak bozmuş ve bu da iktisadi alanda kendini göstermiştir. Batılı toplumlara yönelik bu saptamanın gerçek olduğu apaçık görülebilir. O zaman batı dünyası da dahil tüm dünyanın içinde bulunduğu krizden çıkışın anahtarını nerede aramak gerekecektir?

Avrupa'daki arayış, ahilikteki dayanışmacı ve uzlaşmacı ruhu andırması bir yana, refah devletinin kriziyle birlikte ele alındığında başarılmasının hangi yapısal unsurlarla ortaya çıkacağı belli olmayan bir diyalog çağrısından ibarettir. Bu çerçevede devlet, işçi, işveren ve en genel anlamıyla sivil toplumu içerecek taraflar arası diyalog vurgulanmaktadır. Sonuç olarak batı dünyasında kriz kesin, belirgin, ve derindir.

Bu durumda kapitalizmin krizi söz konusudur. Batılı sistem kendi içindeki arayışların dışında, dışsal arayışları da mümkün ve gerekli hale getirmiştir. Bu hususta adres olarak dünyanın yüzünü doğulu medeniyetlere döndüğü açık bir gerçektir. Bu nedenle bizim gibi ülkelere büyük iş düşmektedir.

Maslow, ihtiyaçlar hiyerarşisi teorisinde, insanların ihtiyaçlarını ancak ve ancak kademe kademe giderebileceklerini ileri sürmektedir. Buna göre, bir basamağa ait ihtiyaç kalemi giderilmeden bir üst ihtiyaç kalemindeki ihtiyacın giderilmesine geçilemez. Bunun anlamı ise bazı insanların sadece en temel ihtiyaçlarını gidermek suretiyle yeryüzünde varlıklarını sürdürmeleri olacaktır.

Nitekim buna göre, maddi ve manevi ihtiyaçlar sınırsızca hiyerarşik olarak artabilmekteyken, öte yandan maddiyattan yoksun olanlar için vatandaşlıktan, herhangi bir gruba üyelik vb. etkinlikler para karşılığında olur hale gelmiştir. Bunun sonucu olarak halkın çoğunluğu toplumsal ve manevi yönlerden dışlanmıştır.

Oysa, en yoksul insan bile salt maddi gereksinimlerini gidermekle doymuş, ihtiyacı giderilmiş sayılamaz, sayılmamalıdır. Batılı insanların, ihtiyaçlarıyla bir bütün kabul edilen, edilmesi gereken sosyal ve manevi insan gerçeğine erişmeleri gerekmektedir. hiçbir insan sosyal ve manevi yönden dışlanmamalıdır. Sınıf sorununun üstesinden gelmenin temel şartı, insana insani bir yaklaşım göstermekle mümkündür. Bilindiği üzere bizim gibi 'yoklukta şeref' bulan toplumlarda ise maddi yoksulluk ille de manevi ve toplumsal yoksulluğun bir ön şartı değildir. Ahilik düzeninde insan bir bütün olarak ele alınmış ve bu insanın bütün yönleriyle geliştirilmesi hedeflenmiştir. İnsandan

insan-ı kamil'e olan yolculukta bir insanın ihtiyaçlarının öncelik sırası da maddi olandan manevi olana değil manevi olandan maddi olana doğru bir sıralama izlemiştir. Çok yoksul olabilir ama üst düzeyde toplumsal saygı ve sevgi görebilirsiniz, ve hatta manevi gelişmişliğinizin de o ölçüde fazla olduğuna hükmedilebilir. Bizde insanlar arası hiyerarşinin de ölçütü manevi üstünlüklere sahip olmaktır. Tabii ki bunun böyle olabilmesi güçlü bir merkezi devlet yapısının orta çağlardan bu yana var olması ve ahilik benzeri ara-sivil örgütlenmelerin de halkın en temel ihtiyaçlarını giderme konusunda sürekli bir işlev gören mekanizma unutulmamalıdır. Zira en temel ihtiyaçları giderilmemiş insanın maddi ihtiyaçlarıyla manevi ihtiyaçlarını dengelemesi beklenemez.

5. Sonuç

Sonuç olarak diyebiliriz ki, siyasi ve iktisadi sistemi ne olursa olsun, güçlü, müreffeh, ilimde ve fende ileriye gitmiş her toplumun kendine mahsus, sağlam bir ahlaki sistemi ve disiplini olduğunu kabul etmek gerektir. Velev ki bunun adı “etik ya da iş etiği” olsun.

Ahilik anlayışı ve teşkilatlanması, tarihimizde, gerek sosyo-ekonomik açıdan, gerekse kültürel açıdan çok önemli bir yer teşkil eder. Zira yüzlerce yıldır Anadolu insanına dini, ahlaki, siyasi ve sosyal açıdan yön vermiş, müstesna bir kurumdur.

İnsanın bir bütün olarak ele alındığı ahi birliklerinde mükemmel insan ve mükemmel toplum hedeflenmiştir. Bu nedenle ahilik kurumunda bireye sadece mesleki bilgiler değil aynı zamanda dini, ahlaki ve toplumsal bilgiler de verilmiştir. İş başında ve iş dışında teoriden çok, yapılarak ve yaşanarak verilen eğitimle, ahiler toplumda çok önemli roller üstlenmişlerdir. Ahi birlikleri geliştirmiş oldukları ahlaki, sosyal ve ekonomik ilke ve erdemlerle günümüzün çeşitli örgütlerine, sendikalarına, gençlik ve meslek kuruluşlarına, eğitim kurumlarına, pek çok yönden örnek olabilecek bir yapıya sahiptir.

Günümüzde Müslüman Anadolu müteşebbisleri, “İslami kapitalistler” veya “İslami kalvinistler” olarak zikredilmekte ve bu benzetmelerle zihinlere taşınmak istemektedirler. Bu anlamda, bugün önümüzü aydınlatabilecek, bize ilham kaynağı olabilecek geçmişimizi unutmamak, ondan dersler çıkarmak ve içerisinde bulunduğumuz çağa cevap verebilecek olan modern modelleri geliştirmek son derece elzemdir.

1882
KONYA TİCARET ODASI
KONYA CHAMBER OF COMMERCE

AHİLİK VE LONCA DÜZENLERİNDE DİN-EKONOMİ İLİŞKİSİ

6. Kaynakça

- “Ahilik Teşkilatının Vizyonu”, II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları
- “Din Ekonomi İlişkisi ve Güncel Arayışlar”, Ankara, Yrd. Doç. Dr. Şennur ÖZDEMİR

Hazırlayan/Araştırmacı:

Feyzullah Altay

Müd. Yrd.

Eko. Arş. ve Proje Müdürlüğü

f.altay@kto.org.tr